

Oponentský posudek
diplomové práce
na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK v Praze

Mirka Palkosková
Legitimita umělých potratů dnes

Charakteristika a přednosti práce

Práce Mirky Palkoskové představuje původní příspěvek k oboru aplikované etiky. Zabývá se spornou otázkou legitimacy potratů jakožto etickým a filosofickým problémem. Jedná se o téma filosoficky relevantní a vzhledem k zavedené praxi, která spočívá na často nekriticky přijímaných a nekontrolovaných teoretických (resp. ideologických) východiscích, i vysoce naléhavé. Soustavnější filosofické pojednání tohoto tématu navíc představuje zejména v tuzemských podmínkách výrazné desideratum. Autorka se především soustředí na základní argumentační strategie pro přípustnost potratů, které dělí do dvou velkých skupin: argumentace na základě ženských práv (2.1) a na základě zvážení potratu jako „menšího zla“ v porovnání s jinými „zly“ (zejména sociálními a ekonomickými) (2.2). Přitom se pokouší rozkrýt některé předsudky, nekontrolované předpoklady a implicitní rozpory, jež nezřídka spočívají v základu těchto argumentů dominujících ve veřejném diskursu. Nelze popřít, že se jí daří zajímavým způsobem nasvítit ideologická předpojetí, jejich inkonzistence a kontradikce, i kontraproduktivní účinky, které se skrývají za řadou argumentů ve prospěch přípustnosti potratů vedených zejména z feministických pozic. Zajímavé jsou analýzy, které ukazují, že některé feministické argumentační strategie ve skutečnosti pouze přejímají patriarchální či maskulinní stereotypy a pomáhají je upevňovat. Autorce se též daří dobře vykázat další zdánlivé paradoxy, jako je skutečnost, že extrémně konzervativní a liberální postoj k otázce potratů se vzájemně utvrzují a společně přispívají ke vzniku prostředí, v němž je „potrat přípustnější než těhotenství“. Skrze vyvrácení některých myšlenkových stereotypů dominujících v současném diskursu autorka dospívá k tomu, že Achillovou patou liberální obhajoby potratů je nepřípustné oddělování sexu a těhotenství, resp. sexu a odpovědnosti (str. 25-26). V jádru tohoto přístupu podle ní leží „neúcta k těhotenství, ženství a počatému životu“ (str. 26). Velmi zajímavá je i závěrečná diagnóza skrytých základů diskursu o potratech, jež je shrnuta v hypotéze o „právech, která ztratila aspekt vyjádření úcty, a stala se prostředkem obhajoby vlastní bezohlednosti“ (str. 36). Autorka přitom průběžně prokazuje obstojnou znalost diskusí v rámci anglosaské odborné literatury i schopnost jejich samostatného kritického promýšlení.

Nedostatky práce a náměty k diskusi

Při veškerém respektu k žánru aplikované etiky práce místy budí pochybnosti, zda je svým charakterem vůbec filosofická. Zdá se mi, že autorka občas až příliš sklouzává do diskursu genderových studií či sociologie. Z filosofického hlediska je přinejmenším na pováženu, že klíčové pojmy („osoba“, „subjekt“, „práva“, „potřeba“, „odpovědnost“ etc.), jsou v práci užívány nekriticky a neproblematicky, aniž by byl vůbec učiněn nějaký pokus o jejich filosofické projasnění a vzájemné usouvztažnění. Nemluvě vůbec o tom, že autorka zcela rezignuje na jejich zasazení do antropologického kontextu i na vyjasnění fundamentálních antropologických předpokladů. Nezpochybitelně filosofickým přínosem práce tak zůstávají analýzy typů argumentů ve prospěch potratů a rozkrýtí jejich předpokladů.

Přítom je otázkou, zda lze problém přípustnosti potratu vůbec filosoficky řešit, pokud se nepokusíme filosoficky projasnit problém „statusu“ plodu. Z tohoto hlediska je autorčin skeptický závěr, který ohlašuje již v úvodu své práce, možná až příliš ukvapený – nehledě na to, že pro něj není přineseno mnoho přesvědčivých argumentů. Její příležitostné a letmé pokusy definovat osobu se opírají pouze o několik málo anglosaských autorů, jsou většinou vágní a v celku viděno konfušní. Nevyjasněný pojem osoby vede rovněž k ukvapeným závěrům, jako je ten, že „pojem osoby s sebou nese moc, která může být proti počatému dítěti vždy použita“ (str. 34). V práci například vůbec není zohledněn filosofický směr personalismu, jenž nabízí celostní a dynamický pohled na osobu, kterou pojímá jako dění uskutečňující se v procesu personalizace a rozvíjející se v rámci interpersonálních vztahů. Toto pojetí, které nechápe osobu jako danou entitu, ale jako proces stávání se osobou podmíněný interpersonálními vztahy, by mohlo poskytnout spolehlivější antropologickou bázi pro řešení otázky „statusu“ lidského plodu. Důslednější filosofické projasnění role intersubjektivní a z ní vyplývající odpovědnosti by pak patrně umožnilo postavit diskusi o účtě k plodu na pevnější základy než nepřilíš vyjasněný pojem „práv“. Tato cesta myšlení se ostatně v závěru vynořuje na horizontu autorčiných vlastních úvah, když např. říká, „že za skutečnost, že jsme se stali lidmi ... vděčíme ... jiným lidským bytostem, které nás bezmocné, počaté a zrozené brali (sic!) pod svou ochranu“ (str. 37). Kupodivu však z těchto úvah nevyvozuje žádné důsledky pro povahu lidské osoby, patrně i proto, že v jejím vlastním pojetí je osoba nakonec redukována na osobu v politicko-právním smyslu, osobu jakožto nositele práv, který je výsledkem vzájemného uznání.

Jako problematičtější se mi jeví rovněž vyloučení argumentace proti potratům vycházející z náboženských, a speciálně křesťanských pozic, s odůvodněním, že tato argumentace označuje potrat za nepřijatelný „obvykle z důvodu božsky zajištěného nároku na ochranu plodu“ (str. 2). To je povážlivé zjednodušení, hraničící s karikaturou. Argumentace proti potratům vedená z křesťanských pozic je často ve svém charakteru filosofická, resp. spočívající na více či méně reflektovaných filosofických předpokladech, a namnoze se točí kolem otázky, v jaké fázi je plod lidskou bytostí. Zejména ve své konzervativně katolické verzi tato argumentace většinou vychází z aristotelsko-tomistické ontologie a antropologie, která předpokládá přítomnost duše od okamžiku početí. I díky tomuto nepřesvědčivě zdůvodněnému vyloučení významného segmentu diskuse o potratech vzniká zkreslený dojem, že „veřejná debata o potratové problematice v České republice prakticky neexistuje“ (str. 7).

Z formálního hlediska lze práci vytknout četný výskyt gramatických chyb a formulací nižší stylistické úrovně. Opakovaně se objevuje „statut“ namísto „status“ (např. str. 13, 25), „šířeji“ místo „šíře“, špatné skloňování vztažného zájmena „který“ (např. str. 5, 9), chyba ve shodě podmětu s přísudkem“ (str. 37: „bytosti brali“), chybějící čárky ve vedlejších větách. Rušivě působí dlouhé nepřeložené citace anglických textů.

Hodnocení

Práci lze doporučit k obhajobě. Vzhledem k výše uvedených výhradám navrhuji její hodnocení známkou „velmi dobře“.

Václav Němec

V Praze, 17. 1. 2018